

45. ՀՈՐ ՏՎԱԾ ԻՐԵՔ ԽՐԱՏԸ

Ավալ ժամանակին¹ ընում ա շինում մի մարդ, ունենում ա մի մինուճար տղա: Էդ մարդը շունքի շատ էր ծերացել, դե՛ն ընկել, հա՛յ-հա՛յը գնացել՝ վա՛յ-վա՛յը մնացել, տղին ուզեց՝ քանի սաղ ու կենդանի ա, մի փեշակի տա, բա՛լի իրանից եղբ մի կտոր հացի տեր ըլնի, գլուխ պահի: Համա խեղճ հերը ի՛նչ բանի դրեց, ի՛նչ փեշակի տվեց՝ չէլավ, մի տեղ էլա չընակալեց, թողաց, սալախանի սրած ընկավ քուշերը:

— Զրհա՛նդամը գյուղը,— ասեց հերը,— ա՛րի դուքան դնեմ տենամ, բալի ընդել սթրում ա:— Բերեց տղին դուքան դրեց:

Անց ա կենում մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, վեց ամիս, մախլասի՝ մի տարի, էս մարդն ա՝ մի ղաֆիլ հիվանդանում ա, տեղով-բարձով թեք ընկնում. կանչում ա տղին:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— տենում ես հրեա մեռնում եմ. ինձանից եղբ ինչ պտի անես. հլա ջահել ես, աշխարի խերն ու շառը չես գիտա: Ո՛րդի,— ասում ա,— քեզ ուզում եմ իրեք խրատ տա. կլսես՝ դո՛ւ գիտաս, չես լսի՝ էլի՛ դու գիտաս, մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

¹ Տպագիր տեքստում այս բառին հաջորդում է՝ էջմիածնում, որը չնշված է բանահավաքի ձեռքով: Զնշված է նաև այդ բառի մասին առդատական գրված ծանոթությունը. «Վաղարշապատ գյուղը հաճախ այսպես է կոչվում տեղացիներից» (Մ. Կ.):

— Ա՛յ հեր,— ասում ա տղեն,— կլսեմ, խի՞ չեմ լսի:

— Ա՛յ որդի,— ասում ա,— որդե ընենս, ինչ բանի էլ որ դուռ-
չուռ անես, հենց որ ժամի ձենը լսեցիր՝ ձեռիդ ինչ վառվ բան ընի՞
թո՛ղ, զնա՛ ժամ, աստու՛ն աղոթք արա՛: Էս մի՛ն: Մարդ ա, ո՛րդի,
կպատահի ճամփա կէթաս, որ վարար շուր ռաստ զա՛ առանց վա-
լադ մարդի շրմենես անց կենաս. մի քանի օր էլ եդ ինկ, բա՛ն չկա,
ընչանք սրա՛ն, նրա՛ն հարցնես, հարց ու փորձ անես, մարդ զրտ-
նես, գա քեզ անփորձանք անցկացնի: Ըս էլ է՛րկու: Վրա իրեք էլ,
ո՛րդի, ինձանից քեզ ամանաթ, գշերը ըսկի ճամփա չէթաս, հենց
ո՛րդե մթնեց, վե՛ր արի, կա՛ց, ընչանք լիսանա. մի՛ ասի թե՛ ֆլա՛ն
գեղը մոտիկ ա, էթամ հասնեմ, չէ՛: Հրե՛ս ո՛րդի, է՛ս ա իմ իրեք
խրատը. սրանից դենը դու գիտաս, կլսես՝ դո՛ւ գիտաս, չես լսի՞
է՛լի դու գիտաս, մեղքն ու վարձքը քու շլինքը:

Ասում ա, ֆոգին տալի: Տղեն տանում ա հորը առողջ-փառող,
ո՛նց որ կարգն ա, թաղում, թողում գալի տուն:

Անց ա կենում ըսենց մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ,
մի ամիս, էրկու ամիս, մախլասի՛ իրեք ամիս, օրեն մի օրը էս տղի
ընկերտինքը, որ իրա նման առուտուրական ին, ճամփի թաղարեք
են տենում, ասում են. ճէթանք Թիֆլիս ապրանքի, դուքանի հմար
ճոթ-մոթ առնենք, բերենք: Էդ տղեն էս որ իմանում ա, միտք ա
անում՝ ինքն էլ հետները վե կենա էթա, հա՛մ աշխարք տենա, համ
էլ թազա ապրանք բերի, լքցնի դուքանը, ծախի:

Գալիս ա ընկորտանցն ասում.— Սս էլ եմ ուզում գա ապրան-
քի, չե՞ք տանի:

— Գալիս ես՝ ա՛րի,— ասում են,— խի՞ չենք տանի:

— Ս՛ր էք ճամփա ընկնում,— հարցնում ա:

— Ֆլա՛ն օրը,— ասում են:

Կա՛վ: Էս տղեն ա՛ ճամփի թաղարեք ա տենում, մի սաղ ամսվա
պաշար վեր ունում, քոչ ու բարխանա անում, ընկորտանց հեննա
վե կենում, ընկնում ճամփա գալա Թիֆլիս:

Գալիս են գալի, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր,
իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՛ մի
ամիս, հասնում են Թիֆլիս: Ըստե ամեն մարդ իրա առուտուրն
անում ա, պրծնում, եննա քոմմքով էլ վեր են կենում, բռնեքը կա-
պոտում, քոչ ու բարխանա անում, քրեհարներ բռնում, ետ դառ-
նում գալի իրանց երկիրը: Քոմմքից եղը մնում ա էդ տղեն. դա էլ

որ իրա առուտորն անում ա, պրծնում, ինչ որ դուքանի հմար պետքն էր առնում, էթում ա քրեհարներ կանչում. գալիս են նրա ապրանքը բարձում ձիանիքը, հենց որ լիսը բացվում ա ընկնում են ճամփա:

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, ճամփին մի վարար ջրի ռաստ էկան, էնքա՛մ վարար, էնքա՛մ վարար, էնքա՛մ վարար՝ հենց իմանառ հետը արին էր բերում: Խեղճերը մնացել ին գլխների վրեն շիվարած, շին իմանում ի՛նչ անեն, ի՛նչ լանեն, ո՛նց ջուրն անց կենան: Քրեհարներն ուզում ին տա անց կենա էն ղրաղը, տղեն շթողաց, հոր վասիաթը միտը բերեց թե. «Վարար ջուր ռաստ գալիս, առանց վալադ մարդի շանցկենաս»:

— Զէ՛, ա՛ղպեր,— ասեց տղեն,— ըստե բեռները վե դնենք, էթանք ըստերանք հարց ու փորձ անենք, բալի մի վալադ մարդ գտնենք, դա մեզ անփորձանք գետն անցկացնի:

Քրեհարներից մինը էն դժիցը ինքն իրան ղուդուղացավ.— Ի՛նչ կա,— ասեց,— տնա՛շեններ, որ էդքան վախենում եք. էսթավուր պուճուր, մարմանդ՝ չրիցն էլ մա՛րդ կվախի. ո՛ւզում եք աղաք ես ջուրը մննեմ, եննա՛ դուք:

Ասեց ու ղուդուղավարի ձին քշեց. ջուրը մննիլն ու գյում ըլնիլը մին էլավ:

— Հարա՛յ, մաղա՛թ, հեղդվե՛ցի, հասե՛ք,— ձեն տվեց մեր ղուդուղ քրեհարը:

Համա էլ ո՛ր, բանը բանից անց էր կացն. ընկերտինքը ինչ արին, չարին՝ չկարացին խեղճի հավարին հասնի. իրան էլ, իրա ձիուն էլ ջուրը վե կալավ տարավ: Դե հմի արի տես էն մեկկնները ո՛նց են ուրախացե, ո՛նց են ուրախացե, որ տղի խոսքին անկաջ արին, ջուրը չմտան, թե չէ քոմճուլ էլ պտի հեղդվեին, էթային ֆողեց-ֆողի կորչեին:

Նո՛ր էդ տղեն ձին նիլնում ա, քշում էթում մոտիկ գեղարենքը, սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փորձ անում, մի վալադ մարդ գտնում, բերում, լավ-լավ փեշքաշներ, բոլ փող խոստանում, որ իրանց գետն անցկացնի, հանի էն ղրաղը: Էդ վալադ մարդն ա՛ դե՛ ջրի սաղրիկ տեղարենքը ընենց գիտար, ոնց որ իրա հինգ մատը, ձին նի ա

¹ Տպագիր տեքստում այս բառը բանահավարի ձեռքով շնջված է. թղթում ենք այնպես, ինչպես տպագիր տեքստումն է (Մ. Կ.):

ըլնում, ընկնում աղաք, սաղ-սալամաթ դրանց ջուրն անցկացնում, էլ եդ թողում, էթում իրա բանին:

Թիֆլիսից որ նոր ին դուս էկե, էդ տղին ճամփին մի բեզըրդ-յան ռաստ էկավ: Էս բեզըրդյանը ընդե իրա խրիդն արե, էթում էր Գյանջա. էդ¹ տղի խեղճն ու քյամալը որ տեհավ՝ շա'տ հավանեց.

— Տղա',— հարցրեց բեզըրդյանը,— ո՞րդիանցի ես:

— Ձև'ն գեղիցն եմ,— ասեց տղեն:

— Ինձ հեննա ընկեր չե՞ս ըլնի:

— Խի՞ չեմ ըլնի,— ասեց,— համա հերս մեռնելիս ինձ վախաթ ա արե, չեմ գիտա դու էլ դա՞րու կըլնես, թե չէ:

— Ի՞նչ վախաթ ա, ա'սա տենամ. թե ինձ խեր ա, ձեռ կտա, ինչ պտի ասեմ, որ դարու կըլնեմ:

— Ո՞րդե ըլնեմ,— ասեց տղեն,— ինչքա'մ վաղ բան էլ ըլնի ձեռիս, հենց որ ժամերը տվին, ալբիալը պտի վե քցեմ, թողամ էթամ ժամ, աստուն աղոթք անեմ: Էս մի'ն: Ճամփա էթալիս,— ասեց.— ո՞րդե մթնի, ընդե պտի վե գամ, կենամ ընչանք լիսանա: Էս է՛րկու վրա իրեքն էլ որ,— ասեց,— վարար ջուր ռաստ գալիս՝ առանց վալադ մարդի շանցկենամ, ոնց որ դու քու աչքովը տեհար:

— Տնա՛շեն,— ասաց բեզըրդյանը,— բա'ն գիտաս, բա'ն ասա, թե չէ էդթավուր խելոք խրատներին ո՞վ չի դարու կըլնի:

— Լա'վ, որ դա՞րու ես, բաս ես էլ եմ դա՞րու: Ա՛րի ընկե-րանանք:

Ընկերանում են: Ըստե բեռները բաց են անում, իրար ապրանք համբրում, հաշիվ անում, տղի ապրանքը բեզըրդյանի ապրանքից քիչ ա դուս գալի. ընդուր հմար էլ, տղեն դառնում ա բեզըրդյանի չաբե քոբոբ. սաքի թե՛ ինչ որ աշխատեն, չորս փայլից մինը նրանը պտի ըլնի:

— Տղա',— ասում ա բեզըրդյանը,— բաս որ ըտենց ա, դու վե՛ աղաք-աղաք գնա Գյանջա, թաղարեք տես, ընչանք ես գամ: Հրես քեզ նշանաբան կտամ,— ասում ա,— կտանես կտաս կնկանս, կնիկս, դուքանի բալանիքը կտա, կէթաս բաց կանես, ալվիլ կտաս, կթամ-զացնես, որ ես գամ թե չէ՝ հաղիր ըլնի, բերենք ապրանքը դարսո-տենք, մեր բանին կենանք:

— Լա'վ,— ասում ա տղեն,— կէթա՛մ:

¹ Տպագիր տեքստում՝ էլմիածենցի, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Բեղդդյանը նշանաբանը տալիս ա տղին, տղեն վեր ա ունում, դնում ծոցը, նիլում ձին՝ յալլա դպա Գյանջա:

Էթում ա, էթում ա, էթում ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, գշեր, ցերեկ էթում ա, հասնում ա Գյանջա: Էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարց ու փորձ անում:

— Ֆլա՛ն բեղդդյանի տունը ո՞րն ա,— ասում ա:

— Հրես է՛ս ա,— ասում են:— Տղեն էթում ա դուռը ծեծում, բեղդդյանի կնիկը դուա ա դալի, տենում մի ջա՛հել, սի՛րուն, բո՛յով, բուսա՛թով տղա հրեն ընդե կաննած: Կնիկը տղին տենալու բաշտան խելքամաղ ա ըլնում, մնում:

— Ո՛ւմ ես ուզում,— հարցնում ա կնիկը:

— Ֆլա՛ն բեղդդյանի տունն է՛ս ա,— հարցնում ա:

— Հա՛, է՛ս ա,— ասում ա կնիկը:— Խի՞ որ:

Տղեն նշանաբանը ծոցիցը հանում ա, տալի կնկանը ու մին-մին ասում, թե ինքն ո՞վ ա, յա ի՛նչ բանի հմար ա էկե: Կնիկը որ լսմանում ա բանը ընչումն ա, տղին ուրախ-ուրախ կանչում ա տա-նում տուն:

— Ա՛յ դու բարո՞ւ, հա՛ղար բարին ես էկե,— ասում ա կնիկը,— ամեն ճամփեդ սալա՛մաթ. ո՞նց ես, լա՞վ ես: Ախա՛ր ես մե՛ռա քու ճամփին պահելոն. խի՞ էսքամ եղացար:

Տղեն մնում ա սառած մտիկ անելոն կնկա երեսին: «Ա՛ղպեր,— ասում ա ինքն իրան,— ե՛ս ով, է՛ս կնիկն ով, որ էսքամ հարց ու փորձ ա անում, էսքամ ուզում, խնդում, ծիծաղում, ուրախանում, աշխարհով մին ըլնում»:

Ղո՛րթ ա, կնկա միտքը ծուռն էր, համա խեղճ տղեն միամիտ, սիրտը դուռ, նրան ընենց էր մտիկ տալի, ոնց որ իրա հալալ քվորը:

Կնիկը տեհավ, որ չէ՛, սա իրա ասածը չի, էլ ձեն-ծպտոն չհա-նեց, հեննեն ինադ ընկավ. «Թո՛ղ մի մարդս դա,— ասաց ինքն իրան,— էն վախտը ե՛ս գիտամ, դո՛ւ»: Գնաց դուքանի բալանիքը բերեց, տփեց տղին, տղեն տաբավ, դուքանը բաց արեց, պուճախե-պուճախ լավ, սիրուն ջրջրհանեց, սրբոտեց, հազիր արեց:

Անցկացավ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, բեղդդյանն էկավ, տե-հավ դուքանը սիրուն ջրջրհանած, ավլած ամեն բան իրա տեղը, սարքին, կարգին՝ ուրախացավ, աշխարհով մին էլավ, որ էսթավուր դոչաղ տղա ա ընկե ձեռը: Բերեցին էրկսով բեռները քանդոտեցին,

ապրանքը լքցրին դուքանը, է՛, ոնց որ կարգն էր դարստեցին,
իրանց առուտութիւն, իրանց բանին կացան:

Անցկացավ մի վախտ, մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս,
օրեն մի օրը բեզրգյանի կնիկը կպավ մարդի յախեն.— Ա՛յ մարդ,—
ասեց,— քեզ մի սըռ պտի ասեմ:

— Ա՛սա,— ասեց,— ա՛յ կնիկ, ասա տենամ ի՛նչ ես ասում:

— Պաի էդ տղին,— ասեց,— ջո՛ւղար անես, որ նրա էրեսը էլ
չըտենամ:

— Խի՛, ա՛յ կնիկ. քեզ ի՛նչ ա արե,— ասաց մարդը:

— Բա՛ չե՛ս ասի,— ասեց,— ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան. ու-
զում էր իմ «հալալը հարամի».— Նստում ա մարդին մին-մին նաղլ
անում, մնին էրկու ավելացնում:

— Ղո՛րթ:

— Ղո՛րթ:

— Բա ո՛նց անեմ, ա՛յ կնիկ, էդթավուր աչքաբաց, զալում
տղին ո՛նց ջուղար անեմ. գիտա՞ս էս մի քանի ամսումը ինձ աշ-
խարքի խեր ա տվի: Սավայի էդ,— ասեց,— հեննեն տարով եմ կապ-
նըվե, որ դուս էլ անեմ՝ պտի սաղ տարվա հախը տամ:

— Դո՛ւ գիտաս, ա՛յ մարդ,— ասում ա կնիկը,— դուս կանես՝
լա՛վ, շես դուս անի՝ ե՛ս գլուխս կառնեմ ըստիան կկորչեմ:

Խեղճ մարդը մնացել էր էրկու ջրի արանքին, շէր գիտա ի՛նչ
անի, ի՛նչ շանի: Տղին ջուղար անեք՝ պտի սաղ տարվա հախը տար,
դուս շանեք՝ շէր ըլնի, կնկա ձեռիցը չպտի պրծնեք:

Միտք արեց, միտք արեց, վերջն ասեց.— Բա՛լի կարենամ էդ
տղին մի դհով կորցնի, յա սըպանիլ տա, թե չէ էլ ուրիշ ճար իլ-
լաշ չկա:

էդ բեզրգյանը իրանց տան կշտին մի փուռ ունեք. վե կացավ,
գնաց փունչու յախեն կպավ.— Փոնչի՛,— ասեց,— քեզ մի բան կա-
սեմ, պտի ա՛նկաջ անես:

— Ա՛շքիս վրեն, ա՛ղա ջան, էրկուսն ասա՛,— ասեց փունչին:

— Էգուց է՛ն գլխեն,— ասեց,— մընին կղրկեմ կուշտդ, կգա
կհարցնի, թե. «Աղես ասում էր, ինչ որ քեզ հրամայեցի՝ արե՞ցիր,
թե չէ»: էս որ կասի, էլ մտիկ շես տա, է՛ն սհաթը վե կունես դրան
սաղ-սաղ կկոխես փուռը:

— Լա՛վ,— ասեց փունչին,— դու ղրկա՛, նրանից դենը ե՛ս գի-
տամ:

Իրիկունը տղեն դուքանիցն էկավ տուն, բեզրդյանը նրան, որ-
ասես, բան չասեց, սաքի թե բանից խաբար չի: Կնիկը հացը բերեց-
քցեց, նստեցին, կերան, կշտացան, պրծան, դե՛սից-դե՛նից ասե-
ցին, խոսեցին, զրից արին՝ ընշանք քնելու վախտը:

Քնելու վախտը որ էկավ, բեզրդյանը տղին ասեց.— է՛գուց էն
զլխեն կէթաս մեր փռնչու կուշտը, դուռը կծեծես, կհարցնես. «Աղես
ինչ որ հրամայել էր՝ արե՞ցիր, թե չէ»: Կասես, էլ եդ կէթաս քու
բանին:

— Լա՛վ, — ասեց տղեն, — կէթամ կհարցնեմ:

Պառկեցին քնեցին: Տղեն որ բանից խաբար չէր, էն զլխեն թեզ
վի կացավ, շորերը հագավ, էրեսը լվաց, գնաց փռնչու կուշտը, որ
բեզրդյանն ինչ ապսպրել էր՝ ասի: Քարը վի կալավ, որ դուռը ծե-
ծի, մըն էլ տեհավ՝ ծը՛նդ, ժամերը տվին: Ալբիալը քարը ձեռիցը
վի քցեց, հոր վասիաթը միտն ընկավ, ասեց. «էթամ ժամ, կենամ
ընշանք ժամը դուս գա, էն վախտն էլ փուռը բաց կըլնի, կգամ կա-
սեմա: Թողաց դնաց ժամ:

Լա՛վ: Բեզրդյանի կնիկը շունքի մարդի միտքը դիտար, էն գըլ-
խեն թեզ վի կացավ, թազա շորերը հագավ, լավ, սիրուն զուգվեց,
դարդարվեց, կոկվեց՝ ուրախ-ուրախ գնաց ժամ: Մի քիչ ժամումը
կացավ, աղոթք արեց (աղոթքը զլխին խոռով կենա)¹, ասեց.
«էթամ մի փռնչուն հարցնեմ, տենամ մարդիս ասածն արել ա, թե
չէ»: Մի քանի հետ ծունդը դրեց, էրեսին խաչ հանեց, դուս էկավ,
գնաց փռնչու կուշտը, դուռը ծեծեց:

— Էդ ո՞վ ես, — ձեն տվեց փռնչին:

— Նա եմ, — ասեց, — դուռը բա՛ց արա:

Փռնչին դուռը բաց արեց, տեհավ իրա աղի կնիկը:

— Հը՛, — հարցրեց կնիկը, — աղեդ քեզ բան էր հրամայե՛ ա-
րե՞ցիր, թե չէ:

Փռնչին էլ ձեն-ծպտոն չհանեց, ալբիալը վի կալավ կնկանը
սաղ-սաղ կոխեց թե՛ փուռը: Խեղճը հենց իմացավ աղեն դրա հմար
ա թամբահ արե. «Ո՛վ գիտա, — միտք արեց ինքն իրան, — բալի մի
մովսաննաթություն ա արե մարդին, նա էլ ուզում դրան կորցնի»:

Ժամը դուս ա գալի, պրծնում, տղեն գալիս ա փռնչու կուշտը:

¹ Փակագծում դրված արտահայտությունը ասացողինն է (Մ. Կ.):

— Փռնչի՛,— ասում ա,— աղեղ ինչ որ թամբահ էր արե՛ արե՛ ցիր, թե չէ:

— Հա՛,— ասում ա փռնչին,— արեցի:

Տղեն թողում ա գալի տուն, բեզրգյանին շուղաբ տանում, թե փռնչուն հարցրեց, ասում էր՝ ինչ որ հրամայել էր, արել եմ: Ասում ա, ետ գալի էթում դուքանը բաց անում, իրա առուտուրին, իրա բանին կենում:

Բեզրգյանը որ տենում ա տղեն սաղ-սալամաթ ետ էկավ, ալ-բիալը մատը կծում ա. «Բա՛լի,— ասում ա,— կա չկա՝ ըստե մի բան կա»: Վեր ա կենում գալի փռնչու կուշտը:

— Փռնչի՛,— ասում ա բեզրգյանը,— էդ ո՞ւմն ես կոխե փուռը:

— Աղա՛,— ասում ա փռնչին,— դո՞ւ չասեցիր էն գլխեն ով կգա կուշտդ, ըսե՛նց, ըսե՛նց կասի՝ վե կունես կկոխես փուռը: Էն գլխեն կնիկդ էկավ, ոնց որ ասել իր՝ ընենց հարցրեց, ես էլ անասս վե կալա քցեցի թեժ փուռը:

— Ա՛յ հարա՛յ,— ձեն ա տալի բեզրգյանը,— քու տո՛ւնը քանդ-վի, ոնց որ դու իմ տունը քանդեցիր, թողիր:

Խեղճը շատ ա գլխին վա՛յ տալի, լա՛ց ըլնում, համա էլ ո՞ւր՝ քանը բանից անց էր կացե: Թողում ա փոր-փոշման, դառը-տխուր գալի տուն:

Իրիկունը տղեն դուքանիցը գալի ա:

— Տղա՛,— ասում ա բեզրգյանը,— քեզ մի բան պտի հարց-նեմ, համա որ դրուստը չես ասե՛ էլ ձեռիցս չես պրծնի:

— Ասա՛,— ասում ա տղեն,— կա՛սեմ, խի՛ չեմ ասի:

— Դու ա՛րի դրուստն ասա՛ քու ու կնկանս արանքը ի՞նչ ա անցկացե:

Տղեն առաջ չեմ ու չում արեց, շուգեց մղուր գա, ասեց՝ բալի իզակորուստ անի, համա տեհավ որ չէ, բանը ուրիշ թավուր ա, բե-զրգյանը ամեն բան գիտա, էլ չկարաց պահի. ասեց. «Հալ-նաղլ ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան», նստեց մին-մին նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի:

— Հա՛վ,— ասեց բեզրգյանը,— ես քեզ ավատում եմ, համա որ դու իմ կնկա կորչելու սաբաբն էլար, սրանից դենը քու աշխա-տանքը ինձ հարամ ա կացե, որ ոտիցդ ընչանք գլուխ ոսկի էլ դառ-նաս՝ ինձ պետքը չես: Հրես,— ասեց,— էս քու սաղ տարվա թամամ

հախը. ապրանքից էլ ինչ որ քեզ կհասնի, կէթաս վե կունես, կէթաս
ևս քու երկիրը: Ատոժ քե՛զ էլ բարի տա, ընձ էլ:

— Կա՛վ,— ասեց տղեն,— որ ուզում ես՝ ըտե՛նց կանեմ:

Հաց կերան պրծան, պառկեցին, քնեցին: Առավոտը լիսը բաց-
վեց թե չէ, տղեն վե կացավ գնաց դուքան, դուռը բաց արեց, ապ-
րանքից ինչ որ իրան կհասներ, շորսից մինը վե կալավ, էլ եդ դուռը
շինեց, բերեց բալանիքը տվեց բեզրգյանին, հեննեն մնաս բարով
արեց, էկավ քրեհարներ բռնեց, ապրանքը բարձիւ տվեց, ընկավ
ճամփա դուռ դպա իրանց գեղը¹:

էկավ, էկավ, էկավ, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, մի օր, էրկու
օր, իրեք օր, հինգ օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, էրկու շաբաթ՝ հենց
էն ա՛² հասվե հաս էր՝ գեղի՝³ կշտին մութը գետինը կոխեց:

— Քրեհարներ՛, — ասեց տղեն, — բռնե՛րը վե՛ դրեք, ըստե
շաղիր տանք՝ կենանք ընշանք լիսանա, նոր վե կենանք ճամփա
ընկենեք:

— Տնա՛շեն, — ասեցին քրեհարները, — էլ ըստե ինչ կա որ
կենանք. հրենիկ գեղն էրևում ա:

— Չէ՛, որ չէ, — ասեց տղեն, — հերս վասիաթ ա արե, որ գշերը
ճամփա չէթամ:

Ինչ արին շարին՝ չէլավ, տղեն մի հետ ս ա տ ա ն ի ձին նի էր
էլե, չէր ուզում վե գա: Դե՛ նրանք էլ ինչ պտի ասեին. բերին բեռ-
ները վե դրին, շաղիր տվին՝ կացան: Գշերվա մի վախտ տղեն վե
կացավ, ասեց. «Տենամ քրեհարները քնե՛լ են, թե չէ, հո գող,
հարամի չկա՞»: Բռնե՛րի շորս բոլորը ման էկավ, է՛ս դիհը գնաց,
է՛ն դիհը գնաց՝ մըն էլ տեհավ հրենիկ գեղիցը մի մարդ ֆանառը
ձեռին մի զադ ուսին կրընկում ա դպա գերեզմանները: Ասեց. «Արի՛
բուսումն պահեմ, տենամ էդ մարդը էս բեվախտին ուր ա էթում»: Սատանական ընե՛նց էլ զուլում մթնագշեր էր, ընե՛նց զուլում մըթ-
նագշեր, որ մատդ մարդի աչքը կոխեիր՝ չէր իմանա: Տեհավ էդ
մարդն էկավ, էկավ՝ հասավ գերեզմանները. ըտե դե՛ս ընկավ, դե՛ն
ընկավ, մի քար գտավ. էդ քարը բանձրացրեց, բահով տակը փո-

¹ Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ էջմիածին, որը շնչված է բանահավա-
քի ձեռքով (Մ. Կ.):

³ Տպագիր տեքստում՝ Հռոմմսի, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

րեց, ուսի զադը վե գրեց, ընդե ֆորեց, քարն էլ եդ ուսուլով քցեց վրեն, թողաց, գեղի ճամփեն բռնեց զնաց:

Տղեն էս որ տեհավ, ուրախացավ, աշխարով մին էլավ: Խեղճը հենց գիտար էն մարդը խաղինա յա ապրանք բերեց, էն քարի տակին ֆորեց, ասեց. «Կէթամ, կհանեմ, կհարստանամ, մալ ու դուլավթի տեր կըլնեմ»¹: Լա՛վ: Դե՛ս մտիկ տվեց, դե՛ն մտիկ տվեց, տեհավ քրեհդարները ընենց խռմփալեն քնած են, որ ոններիցը բռնեիր դեն քցեիր՝ յին իմանա: Նրանց թողաց ընդե քնած, ինքը ֆանառը վառեց, յավաշ-յավաշ երմիշ հլավ դպա գերեզմանները. դե՛ս ման էկավ, դե՛ն ման էկավ՝ էն քարը դատավ, ուսուլով բանձրացրեց, տակը մխելի տեղ քանդեց, ընդե պահած դադը հանեց, դրեց ուսին, բերեց շաղիրը: Բաց արեց ի՛նչ տենա՝ մի սի՛րուն, նա՛շխուն, հուրի-մալաք աղջիկ, թագավորի աղջկանը լայաղ շորեր հագին, յարալու արած, արենշաղաղ խանչալն էլ կողքին դրած: Ձեռը դրեց սրտին, տեհավ, ըհը՛, սիրտը քցում ա: Քրա՛ս լավ ա,— ասեց,— դեռ հլա սաղ ա. թեզով սրան մի ճար անեմ»:

Առավոտը լիսը բացվեց թե չէ, քրեհդարներին ասեց, որ էլ չէթան գեղը, ձիանիքը ուրիշ գեղ քշեն¹:

Դե՛, քրեհդարենբ՛րին ինչ, նրանք իրանց քրեհի վեքիլն ին. ձիանիքը բարձեցին, ընկան ճամփա:

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շարաթ, էկան հասան մի ուրիշ գեղ²: Ըստե տղեն իրա ապրանքը քոմմա ծախստեց, փող շինեց, քրեհդարների հախը տվեց, ճամփու դրեց. ջոկ՝ օթախ քրեհեց, կացավ. եննա էդ գեղի մհալումը ինչքամ գլուխ հեքիմ կար՝ քոմմեքին էլ կանչեց. «Ինչ ուզեք՝ կտամ,— ասեց,— թաքիլան էս աղջկանը մի ճար անեք»:

էս հեքմներն ին, խելք խելքի տվին, է՛ս դեղը տվին, է՛ն դեղը տվին, հա՛յ դես, հա՛յ դեն, գշեր, ցերեկ շարշարվեցին՝ մի ամիս, էրկու ամիս, իրեք ամիս, կամաց-կամաց հիվանդը լավացավ, վե կացավ, ման էկավ, էլավ ոնց որ մորեն մին: Հեքմներին բոլ փող

¹ Տպագիր տեքստում՝ «...ծիանիքը քշեն դո՛ւզ դպա Գյումեհի», խմբագրումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ Գյումեհի. նախորդ պարբերության մեջ բանահավաքը այս բառը փոխել է, իսկ տվյալ դեպքում մոռացմամբ թողել է, ուղղումը մեր կողմից է (Մ. Կ.):

տովեց, ճամփու դրեց, գնացին: Ընշանք օրս տղեն շէր գիտա՝ էս աղ-
ջիկն ո՛վ ա, ո՛վ չի, հերնըմեր ո՛ւնի, շո՛ւնի, յա ոնց ա էլի, որ սրան
յարալու են արե, բերե էն գերեզմանաքարի տակը դրե, թողե գնա-
ցե: Որ լավ լավացավ, պրծավ, նոր աղջկանը հարց ու փորձ արեց:
Աղջիկը նստեց մին-մին, տեղը-տեղին նաղլ արեց իրա գլխովը
անցկացածը:

— Ե՛ս,— ասեց ՝,— թագավորի աղջիկ եմ: Հերս մի սառաֆ
ուներ,— ասեց,— դրա տղի աչքն ընկել էր վրես, ուզում էր ինձ առ-
նի: Էդ սառաֆի տղեն ա՝ դե՛ս ընկավ, դե՛ն ընկավ, մարդիկ մեջ
քցեց, ինչ արեց, չարեց, չէ՛լավ, հերս դա՛բուկ չէլավ, նա մի հետ
չէ՛ էր ասե՝ է՛ն դիհը կաննե: Էդ օրվանից սառաֆի տղեն հեննես
ինադ ընկավ: Օրեն մի օրը, իմ դարավաշների հեննա գնացել ի գե-
ղիցը դուս սեհր անելու: Հենց գեղիցը մխելի հեռացել ինք, մըն էլ
էն տեհանք, մի քանի ձիավոր էն դիհըցը դուս էկան, ձիանոնց գլու-
խը բրախ տվին ու յա՛լլա դպա մեզ: Էս որ տեհան դարավաշներս,
վախլություններիցը թողին փախան, ես մնացի մեն-մենակ: Էդ
ձիավորներն էկան հասան, տեհա դրանցից մինը էն սառաֆի տղեն,
ձիանոնցից վեր էկան, ձեռ ու ոտս կապեցին, վի կալան, տարան:
Ես ուշաթափ էլա, մնացի. էլ միտս չի՝ ո՛ւր տարան, ի՛նչ արին, ի՛նչ
չարին. մենակ էս ա միտս, որ աչքս բաց արի՝ տեհա կշտիդ:

— Ղո՞րթ ես ասում, ա՛ղջի, թե սուտ,— հարցրեց տղեն:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ:

— Ղո՞րթ:

— Բաս որ ըտե՛նց ա,— ասեց տղեն,— դու ի՛մն ես, ես՝ քո՛ւնը:

Գնաց էն սհաթը տերտեր կանչեց, էդ տերտերը բերեց դրանց
պսակեց, էլան մարդ ու կնիկ: Ըստե մի քանի վախտ կացան, եննա
միտք արին, ասեցին. «Վե կենանք էթանք մեր քաղաքը՝², տենանք
ի՛նչ կա, ի՛նչ չկա»: Համա կնկա միտքն ուրիշ էր, նա ուզում էր սա-
ռաֆի տղից ինադը հանի, նո՛ր որ սիրտը հովանար: Ծամփի թագա-
րեք տեհան, ի՛նչ ունեին-չունեին կապոտեցին, ընկան ճամփա՝ դպա
իրանց քաղաքը:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է՝ էջմիածնա, որը շնչված է բանահավաքի
ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, հասան իրանց քաղաքը: Ըստեաղջկա հորնըմորիցը թաքուն շոկ օթախ քրեհեցին, կացան: Անցկացավ մի օր, էրկու օր, իրեք օր, տղի ձեռի փողը հատավ, չէր իմանում ի՞նչ անի, ի՞նչ լանի, ո՛ւմ դուռն էթա, ո՛ւմ ձեռը դեմ անի, մի քանի շահի ուղի, որ սթար անեն, ընչանք տենան վերջներն ի՞նչ ա ըլնում: Ըսենց օրեն մի օրը տղեն դառը-տխուր նստել էր, մտքի հեննա ընկել:

— Ա՛յ մարդ,— ասեց թագավորի աղջիկը,— ի՞նչ ես միտք անում, ասա տենամ դարտդ ի՞նչ ա. խի՞ ես ըտենց դառը-տխուր նստե, ըլնի՞ ձեռիդ խարջըդը պրծել ա, ընդուր հմար ես միտք անում:

— Հա՛, — ասեց, — ա՛յ կնիկ, քեզանից պահեմ, ասսանից ի՞նչ պահեմ, լափ սըթար-մըթարից ընկել եմ, ո՛նչ փող կա, ո՛նչ զագ. միտք եմ անում, թե մեր վերջն ինչ պտի ըլնի:

Թագավորի աղջիկը էս որ լսեց, էն սհաթը ձեռը տարավ մազերի միջիցը մի ակը հանեց տվեց նրան:

— Ա՛ռ, — ասեց, — էս ակը կտանես բազար, կտաս թագավորի սառաֆի տղին: — Ի՞նչ ածի, — կհարցնես: Կասի. «Հազար էրկու հարիր մանեթ»: — Բաս որ ըտենց ա, — կասես, — վեց հարիր մանեթ տո՛ւ, էն վեց հարիրն էլ քեզ փե՛շքաշ: Սավայի էս, — ասեց, — բան ա, որ սառաֆի տղեն քեզ կանչի, ասի. «Եթա՛նք մեր տունը դոնաղ», կէթաս. համա ընենց կանես, որ հեզսի օրն էլ դու նրան բերես մեր տունը: Իմա՛ցար:

— Իմա՛ցա, — ասեց տղեն, — ոնց որ ասեցիր՝ ընենց էլ կանեմ:

Ակը ձեռիցն առավ, վե կացավ գնաց բազար: Դե՛, շորը-մորը փոխել էր, ուրիշ գնյմ մտե, ո՛ր ասես մարդ էլա շճանանչեց նրան, թե ո՛վ ա, ո՛վ չի: Տարավ դո՛ւլ թագավորի սառաֆի տղի կուշտը, ակը հանեց շանց տվեց:

— էս ակն ի՞նչ ածի, — հարցրեց:

— Հազար էրկու հարիր մանեթ, — ասեց սառաֆի տղեն:

— Բաս որ ըտենց ա, — ասեց, — վեց հարիր մանեթ տո՛ւ, վեց հարիրն էլ քեզ փե՛շքաշ: Ռա՛զի ես:

— Ռա՛զի եմ, — ասեց սառաֆի տղեն: էն սհաթը ուրախ-ուրախ հանեց, վեց հարիր մանեթը նաղդ համբոբեց, ակը ձեռիցն առավ, դեռ հլա իրա միջին էլ ծիծաղաց նրա վրեն, թե էս մարդը

գի՛ժ ա, ի՛նչ ա, որ էսթաւոր գլոզալ ա կը բերել ա, կիսագին ծա-
խում: Իրիկունը որ էկաւ տուն, հորը մին-մին նաղլ արեց.— Բա՛
չես ասի,— ասեց,— ա՛յ հեր, ըսե՛նց, ըսե՛նց, ըսե՛նց բան, ըսօր մի
տղա բերեց հաղար էրկու հարիր մանեթանոց ա կը վեց հարըրով
ծախեց, ես էլ առա, թողաց զնաց:

— Ա՛յ որդի,— ասեց հորը,— բա խի՞ չիր էն տղին կանչում,
բերում տուն, որ լավ պատիւ տայինք, ընենց ճամփու ղնեինք: Ո՛ր-
դի, դեռ հլա ջահել ես, չես իմանում, որ էդթաւորներից մարդ,
տեղն ընկած վախտը, շատ խեր կտենա:

— Լա՛ւ, ա՛յ հեր,— ասեց,— որ մըն էլ ոաստ գա՛ կբերեմ:

Անց ա կենում մի քանի վախտ, օրեն մի օրը, թագաւորի աղ-
ջիկը տղեն էլի դրկում ա բազար, ասում ա.— է՛ս առ, է՛ն առ, է՛ս
բե, է՛ն բե, մախլաս՝ ի՛նչ որ պետքն էր, փող ա տալի, որ էթա առնի:

էս տղեն ա՛ գնամը փոխում ա, դուս գալի, էթում բազար: Դե՛ս
ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, ի՛նչ որ կնիկը թամբա՛ էր արե՛
առնում ա, թողում գալի տուն: Ճամփին սառաֆի տղեն սրան ոաստ
ա գալի:

— Այ բարո՛ւ, հազա՛ր բարին,— ասում ա սառաֆի տղեն,—
քե՛ֆդ, հա՛լդ. ո՞նց ես, լա՛ւ ես:

— Փա՛ռք իրա ողորմությունին,— ասում ա,— կա՛նք էլի:

— Ինչ կըլնի-կըլնի,— ասում ա սառաֆի տղեն,— ա՛րի ըսօր
էթանք մեր տունը ղոնաղ. շատ վախտ ա իրար չենք տեհե, դե՛սից,
դե՛նից կասենք, կխոսանք, զրից կանենք, ընչանք օր ա, կմթնի էլի:

— Լա՛ւ,— ասում ա,— սառաֆի տղա, ըսօր որ ես ձեր տունը
գամ, խոսք տա՛լիս ես, էգուց էլ դու գաս մեր տունը:

— Խո՛սք եմ տալի,— ասում ա սառաֆի տղեն:

— Դրո՛ւտ:

— Դրո՛ւտ՝:

— Բաս որ ըտենց ա, է՛թանք:

Վեր ա կենում գալի թագաւորի սառաֆի տունը: Գալիս են
տուն, նստում են, դե՛սից, դե՛նից ասում, խոսում, մասլահաթ ա-
նում, ընչանք հացի վախտը գալիս ա, բերում են դաստախունը բաց
անում՝ նստում են հացի: Սառաֆի տղեն իրա ղոնաղին լավ քե՛ֆ,

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է նույն հարց ու պատասխանի կրկնությունը, որը ջնջված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

ուրախութիւնն ա շանց տալի։ Ուտում են, խմում, լալ լլվում, թըրջ-
վում, ընենց որ լա՛ւի հալից ընկնում են։ Դե՛, տղեն էդ հալին էլ հո-
շէր կարա վն կենա, էթա իրանց տունը, հենց ըտե գշերը մնում ա։
Մնում ա, առավոտը վն կենում, սառաֆի տղին ասում։

— Սառաֆի տղա՛, հմի՛ ինչ ես ասում. գա՛լիս ես մեր տունը-
դոնադ, թե չէ։

— Դա՛լիս եմ, — ասում ա սառաֆի տղեն, — է՛թանք։ — Վեր են
կենում գալի։

Դալիս են տուն։ Թագավորի աղջիկը սառաֆի տղին տենալու
բաշտան՝ ալբիա՛լը ճանանչում ա, էթում ա տափ կենում, ասում ա.
«Վա՛յ թե ինձ տենա, բան ֆահմի՛»։ Էդ էրկսով նստում են, ասում,
խոսում, մասլահաթ անում, ընշանք էդ վախտը թագավորի աղջիկը
կերակուր ա էփում, հաց-մաց շինում, հաղիր անում։ Տղեն տանում
ա դաստախոնը փռում, կերակուր ածում, բերում դնում իրանց ա-
ղաքը. նստում են, ուտում, խմում, քեֆ անում, ջա՛ն ասում, ջա՛ն
լսում ընշանք կես գշեր։ Սրանք որ շատ խմում են, գինովանում,
հենց տեղնուտեղը թեք են ընկնում՝ քնում։ Դե՛, հո գինովը, հո մե-
ռելը մի՛ն ա, որ ոտիցը բռնես քաշ տաս՝ չի իմանա։ Սրանք էլ
ըտենց։

Գիշերովա մի վախտ թագավորի աղջիկը վեր ա կենում, էն ար-
նոտ խանչալը վեր ունում, ո՛ր խանչալով որ իրան յարալու ին արե-
ռառլով էթում սառաֆի տղի գլխավրեք կաննում։ Տենում ա խը-
ռըմփալեն քնած ա. խանչալը որ չի կոխում փորը, մի քանի հետ էլ
սլտիտ տալի, աղիք-մաղիքը խառնըշտորում, ալբիալը ֆոգին տա-
լիս ա։ Նո՛ր մարդին բռթում ա, վն կացնում։ Մարդը վեր ա կենում
տենում ի՛նչ՝ սառաֆի տղի մեյիզը կողքին էրկեն մեկնվել ա, աղիք-
մաղիքը դուս թափած, արնի միջին կորած։

— Ա՛յ կնիկ, — ասում ա, — էս ի՛նչ զուլում բերիր մեր գլուխը,
հմի հո մենք ֆոդեց-ֆոգի կորանք։

— Բա՛ն չկա, — ասում ա կնիկը, — դրան տեղն ա. ես հո ինադա-
հանեցի, սրանից դենը ինչ ուզում ա ըլնի։ Մի շորի միջի էդ օլուն
կփաթթես, — ասում ա, — կտանես գերեզմանները, ման կգաս, էն
գերեզմանաքարը կգտնես, որդե ինձ բերել ին ֆորե, տակը լալ
կքանդես, կդնես ընդե, ֆողը վրա կտաս, քարը էլ եդ կքցես վրեն,
կթողաս կգաս։

Մարդն էլ տենում ա, որ ճար, իլլաջ չկա, կնկա ասածը պտի

անի. բերում ա էդ օլուն մի շորի միջի փաթթում, դնում ուսին, տանում գերեզմանները, դե՛ս, դե՛ն ընկնում, ման գալի, էն քարը պտնում, բանձրացնում, տակը քանդում, մեյիդը դնում ընդե, ֆողը վրա տալի, քարը էլ եդ գցում վրեն, թողում գալի տուն:

Առավոտը լիսը բացվում ա թե չէ, կնիկն ասում ա մարդին.— Ա՛յ մարդ, սրանից դենը ըստերանք մնալը հարամ ա, պտի գլուխ առնենք էթանք ուրիշ երկիր, թե չէ որ իմացան, բանը բացվեց, վա՛յն էկել ա մեզ տարե: Կէթա՛ս,— ասում ա,— ինձ հմար մի ձեռք տղամարդի շոր կառնես, թուր, ասպար ու մի հատ էլ լավ քյահլան ձի, մախլաս՝ ճամփի հմար ինչ պետքն ա կառնես, վե կենանք էթանք Ըստամբուլ, ընդե կենանք, ընչանք տենանք վերջենքս ի՛նչ ա ըլնում:

— Լա՛վ, ա՛յ կնիկ,— ասում ա մարդը,— թող ըտենց ըլնի, էթամ առնեմ:

էս մարդն ա՛ գեյմը փոխում ա, վե կենում, էթում բազար, դե՛ս ա ման գալի, դե՛ն ա ման գալի, կնկա հմար մի լավ ձեռք տղամարդի շոր ա առնում, ասպար-մասպար ա առնում, էրկու էլ քյահլան ձի, թողում գալի տուն: Էդ գշեր ըտե մնում են, ճամփի թաղաքեք տենում, ի՛նչ ունեին-չունեին բերում, հազիր անում, առավոտը դեռ լիսն ու մութը շրաժանված, մարդ ու կնիկ վեր են կենում, թագավորի աղջիկը տղամարդի գեյմ ա մննում, ասպաբավորվում են, աստու՛ անումը տալի, թնում ձիանիքը՝ յա՛լլա:

էթում են, էթում են, էթում են, շատն ու քիչն աստոժ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, գալիս են մի չալիր-չիման տեղ, մի աղբրի կշտի վե գալի, մի քիչ դինջանան, հաց-մաց ուտեն, էլ եդ վե կենան էթան իրանց ճամփեն: Թագավորի աղջկա վրեն հո էլ հալ չէր մնացե՛ք՝ բեզարել էր, թըլըպպե, մնացե: Ախար խեղճը ազիդ-մազիդ մենծացած, արևի էրես շտեհած՝ կարար իրեք օր իրար վրա ճամփա էթա, ըն էլ ձիով: Հաց որ կերան պրծան, գլուխը դրեց տղի ծընկանը, ասեց. «Մի քիչ աչքս էլա կպցնեմ, դինջանամ»: Տղեն տեհավ, որ քնեց, ինքն էլ իրա դարտի հեննա էլավ:

— Հրե՛ս,— ասեց ինքն իրան,— ձեռներիս փողը պրծնում ա, սրանից դենը ինչ պտի անենք. ո՛ւմ դուռն էթանք, ո՛ւմ ձեռը մեկ-նենք, մի կտոր հաց ուզենք: Կնիկս,— ասեց,— է՛ն դոնում որ մի տակը տվեց, տանեմ խարջեմ, իրա մազերի միջիցը հանեց, ա՛րի մի ման գամ, տենամ նրանից է՛լ կա, թե հենց էն էր, որ տվեց:

Անկաշ դրեց, տեհալ խռըմփալեն քնած ա, ուսուլով ձեռք տարալ մազերը, դե՛ս քրթրեց, դե՛ն քրթրեց, մըն էլ ի՛նչ տենա՝ մի կարմիր մահդի կտոր, վրեն օխտ-ութ ալը շարոտած, ընե՛նց էլ մի շողշողում ին, ֆըրֆըրահար գալի, որ քիչ էր մնում մարդի աչք քո-ռացնին թողային: Էս որ տեհալ, նոր մի քիչ խեղճի սիրտը ար-խեյնացալ, տեղն ընկալ: Քրտնած մատներով որ բռնեւ էր, ալիները մի քիչ սեւացել ին, ասեց. «Դնեմ արևը, շորանա, եդ վեր ունեմ պա-հեմ»: Մահդի կտորը վե կալալ, դրեց արևը: Որդիան որ էր է՛ն դհիցը մի ագռալ վեր էկալ, հալբա՛թ իմացալ միս ա, մահդի կտո-րը կտցեց, թռալ: Տղեն ընկալ եննուցը, թը՛ռ հա թըռ, թը՛ռ հա թըռ, թը՛ռ հա թըռ, համա էլ ո՛ւր, տարալ ու տարալ: Շատ գլխին վա՛յ տվեց, լաց էլալ՝ համա էլ ի՛նչ, բանը բանից անց էր կացե: Մնացել էր շիվարած, չէր իմանում ի՛նչ անի, ի՛նչ շանի, ի՛նչ էրե-սով կնկա էրեսին էրևա: Միտք արեց, միտք արեց, վերջն ասեց՝ լավն էն ա զուլս վեր ունեմ, էթամ մի դհով, աշխատանք անեմ, մի քանի շահի հավաքեմ, նոր ընդիան տամ էթամ Լստամբուլ: Չուն-քի գիտար, եդ ու աղաք թագավորի աղջիկն էլ կգա Լստամբուլ, ասեց. «Ընդե իրար կգտնենք»: Ըտենց էլ արեց, ուսուլով կնկա գլուխը վե կալալ ծնկան վրիցը, դրեց գեննին, բերեց ձին թամբեց, նի էլալ՝ յա՛լա:

Գնաց, գնաց, գնաց, շատ գնաց թե քիչ՝ աստոծ ա խաբար, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՝ մի շաբաթ, լիս գնաց, մութ գնաց՝ դուս էկալ Թիֆլիսա շհարը: Լստե իրա ձին, ասպաբները քոմմա ծախոտեց, փող շինեց, որ նրանով մի քանի օր սթար անի, ընչանք մի բանի կպնիլը: Դե՛ս ընկալ, դե՛ն ընկալ, սրա՛ն հարցրեց, նրա՛ն հարցրեց, վերջը մի հարուստ մարդի ուստ էկալ:

— Ա՛ղպեր,— հարցրեց էդ հարուստ մարդը,— կատեպան չե՞ս ըլնի:

— Խի՛ չեմ ըլնի, աղա,— ասեց տղեն,— զաթի ես էլ գեղցի, ուսնչպար մարդ, հենց էդ իմ սիրած փեշակն ա:

Իրար հեննա խոսացին, պրծան, բարըշեցին տարեկան եռեսուն մանեթ, վրեն էլ մի ձեռք շոր:

Էս մեր կատեպանն ա՝ Թիֆլիսա շհարումը մնում ա, էդ հա-րուստ մարդի հիքին բեշարում, մուղաթ կենում, իրա վախտին ջրում, քախանում, էտում, թաղում, եդ տալի, մախլաս, գլխներդ ի՛նչ ցավացնեմ, հիքումն ինչ շարշարվում էր՝ շարշարվում, իրի-

գունը դալիս էր, նրանց տան բանին հասնում, աղաքներին դուլլուղ անում, է՛ս անում, է՛ն անում, ընենց որ քոմմքով էլ նրան ընե՛նց ին սիրում, ընե՛նց ուղում, ոնց որ մի տան տղա: Ըսենց մի քանի տարի կացավ դրանց կշտին, մի քանի մանեթ փող շինեց, վերջը միտք արեց, ասեց. «էթամ կնկանս հավարին, աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր ման գամ, բալի գտնեմ»:

էդ հարուստ մարդը շատ կպավ յախեն, թե մի տարի էլ կա՛ց, մի՛ էթա՝ չէլավ, ասեց.— Զե՛մ կարա, որ չե՛մ կարա, մուրազ ունեմ, պտի էթամ:

Դե՛ աղեն էլ ի՛նչ պտի ասեր. տեհավ՝ շիլնում, շի ուղում, բե-րեց նրա փողը տվեց, մի ձեռք էլ լավ շոր առավ, հագցրեց, ճամփու դրեց: Կատեպանը հենց նոր էր ոտը շեմքիցը դուս դրե, աղեն են-նուցը ձեն տվեց:

— Տղա՛, — ասեց, — մտիցս ընկել էր, մեր հիքումը մի շոր բարդի կա, մի է՛թաս կտրե՛ս, կոտորես, ցախ անես, լցնես սելը, բերես տուն, եննա էթում ես՝ գնա՛, աստոծ քեզ հեննա:

— Ա՛րթիս վրեն, ա՛ղա, — ասեց կատեպանը, — ըստե ինչ կա, որ քու խաթրը կոտրեմ. ըսօր չեմ էթա, էգուց կէթամ, մի՛ն շի՛:

էն սհաթը եդ դառավ, էկավ տուն, սելը լծեց, կացինը քցեց վրեն, պարանը քցեց վրեն, քշեց՝ դուղ դպա հիքին: Էկավ հիքին, կացինը վե կալավ, գնաց աղի՝ ասած բարդին կտրեց, կոտորեց, բարձեց սելը, եննա ուղում էր ծառի խուր ու խուշը՝ կիտի, տեհավ՝ ըհը, ագռավի տարած մահդի կտորը՝ ակները քոմմա վրեն, էդ խուր ու խուշի միջին: Դու մի՛ ասի, էն ագռավի բունը էն բարդու ծերին ա էլե. մահդի կտորը որ կտցել ա, բերել ա դուղ իրա բունը:

— Փա՛ռքդ շատ ըլնի, — ասեց, — աստոծ, որ իմ մալը էլ եդ ինձ ղսմաթ արիր. էս հետ պարզէրես կէթամ կնկանս կուշտը:

Ակները շորի միջին դալիմ փաթթեց, դրեց ջերը: Բերեց սելը լծեց, քշեց էկավ, ցախը տանը դարտկեց, գշերն էլ ընդե կացավ, նոր էն մի օրը առավոտը սուրբ ծեքի հեննա վե կացավ, ուրախ-ուրախ ճամփա ընկավ դպա Ստամբուլ:

Սրան թողանք էթա, գանք խաբար տանք թագավորի աղջը-կանիցը:

¹ Տպագիր տեքստում՝ խուշուր-մուշուր, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

Թագաւորի աղջիկն ա՛ն ո՛ր մի վախտ աչքը բաց ա անում, տե-
նում մարդ-մադաթ չկա, մարդի ձին էլ ընդե չի՝ նստում ա ուրուր-
ուրուր լաց ընում: Զեռը տանում ա մաղերը, տենում խճճված ու
ակներն էլ միջին չի՝

— Հե՛յ գիտի թամաքչար մարդ,— ասում ա,— քնած վախտս
ակները հանել ա, գլուխ առե, փախե: Փա՛ռք քեզ,— ասեց,— աս-
տոծ, փա՛ռք քու ողորմությունին:

Խեղճը կենում ա, կենում ա, ասում ա. «Ու՛լ գիտա, բալի մարդս
գալիս ա»:

Կենում ա մի սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախլասի՝ էն-
քա՛մ կենում ա, որ մութը գետինը կոխում ա, տենում ա՝ ո՛նչ մարդ
կա, ո՛նչ զադ, նո՛ր վեր ա կենում դառը-տխուր ձին նիւնում, ընկ-
նում ճամփա: Գալիս ա, գալիս ա, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի
օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ,
մախլասի՝ մի ամիս, գշեր, ցերեկ գալիս ա, հասնում ա Ստամբուլ
շհարը: Զեռին էլի շատից-քէից փող ա մնացած ըլնում, բերում ա
ըստե իդ փողովը մի փուռ ա բաց անում, հաց ծախում. սավալի
էդ՝ մի հատ էլ զարըբանոց ա շինիլ տալի, որ շհարումը ի՛նչքամ
քյասիր-քյուսուք, զարիբ մարդ ըլնի, գա, ըտե սթարանի. «Բա՛լի,—
ասում ա,— ըսենցությունով կարենամ մարդիս գտնի»:

Ըսենց մեր կատեպանն էլ, որ մի քանի տարուց եղը ոտը դնում
ա Ստամբուլա շհարը, էթում ա սրա՛ն, նրա՛ն հարցնում, թե.—
էնթավուր էժան քարվանսրա, զադ չե՞ք գիտա, էթամ վե գամ:

— Հրենիկ Ֆլա՛ն տեղն,— ասում են,— Ֆլա՛ն մարդը զարըբա-
նոց ա շինե, քյասիր-քյուսուք, զարիբ մարդիկ էթում, ընդե կենում
են, ո՛նչ փող են տալի. ո՛նչ զադ. ուզում ես՝ դո՛ւ էլ գնա:

Զաթի նա էլ էսթավուր բանի էր ման գալի, ուրախ-ուրախ վեր
ա կենում, էթում՝ հարցնելոն, հարցնելոն՝ ման գալի, էդ զարըբա-
նոցը գտնում:

— Ղա՛րիբ եմ, ա՛նճար եմ,— ասում ա կատեպանը,— չի՛լնի,
մի տեղ տաք, սթար անեմ:

— Խի՛ չիլնի,— ասում են: Բերում են սրան մի օթախ տալի,
որ կենա:

¹ Տպագիր տեքստում նույն «ճարցնելոն» բառը կրկնվում է երրորդ ան-
գամ, որը բանահավաքի ձեռքով շնչված է (Մ. Կ.):

Թագավորի աղջիկը տղին տենալու բաշտան արքիալը մատը կծում ա. «Բա՛լի,— ասում ա ինքն իրան,— էս նա ա, ո՛ր նա»։ Համա ճանանչութուն չի տալի. ասում ա. «Տենամ սրա վերջն ինչ ա ընում»։ Տղեն հո, ո՛ր ասես, չի ճանանչում կնկանը. հենց իմանում ա, դորթմանց փոնչի ա։

Սրանց թողանք ըստե, գանք խաբարն ո՛ւմից տանք՝ սրանց երկրի թագավորիցն ու նրա սառաֆից։

Խաբարը որ բերին թագավորին, թե. «Աղջկանդ փախցրին, տարա՛ն», էն սհաթը թագավորը ձիավորներ ղրկեց քամակներիցը, որ էթան կալենն, բերեն։ Համա ընչանք գնալները, նրանք իրանց մանգղիլը կտրել ին։ Զիավորները դափ-դարտակ ետ դառան, էկան։ Եննա թագավորը թագադան մարդիկ ղրկեց, իրա երկրումն էլ տեղ չթողացին՝ ման էկան, սա՛ր, քա՛ր, քո՛ւ ոտատակ տվին, էլ մարդ չթողացին՝ հարցրին, աղջկանը չգտան ո՛ր չգտան։

Ըսե՛նց էլ թագավորի սառաֆը. խեղճը մեռավ ման գալուն, չարչարվելուն, դե՛ս, դե՛ն ընկնելուն, սրա՛ն, նրա՛ն հարցնելուն՝ ո՛նչ տղա գտավ, ո՛նչ զադ. էն կորչիլն էլ որ կորավ՝ ո՛նչ իզն էրևաց, ո՛նչ թողը։

Անցկացավ ըսենց մի տարի, էրկու տարի, իրեք տարի, մալս-լասի՝ հինգ տարի, թագավորը, որ շատ դե՛ս ընկավ, դե՛ն ընկավ, էլ տեղ չթողաց ման էկավ, աղջկանը չկարաց գտնի, օրեն մի օրը կանչեց իրա սառաֆին։

— Ա՛ղպեր,— ասաց,— ըսե՛նց բան չիլի. իմ աղջիկն ա ոտով-գլխով կորե, քու էլ՝ տղեն. կա չկա, ըստե մի բան կա։ Ա՛րի,— ասեց,— էրկսով էլ շորներս փոխենք, աղքատի գեյմ մնենք, էթանք աշխարհ-աշխար, երկրե-երկիր՝ ման գանք, բա՛լի գտնենք, բերենք։

— Կա՛վ ես ասում, թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց սառաֆը,— է՛թանք։

Թագավորն ու սառաֆը խոսքները մին արին, աղքատի շորեր հագան, մի քանի տարվա ճամփի պաշար վե կալան, ընկան ճամփա։ Դե՛ն գնացին, դե՛ս գնացին, է՛ս քաղաքը, է՛ն քաղաքը, է՛ս գեղը, է՛ն գեղը, էլ տեղ չթողացին՝ տակն ու վրա արին, չգտան, Վերջն ասեցին. «էթանք Ստամբուլա շհարը, մի՛ ընդե սալըդ առնենք, տենանք»։

Ճամփեքը ծոնցին դպա Ստամբուլ: էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա, մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեք շաբաթ, մախլասի՝ մի ամիս, հասան Ստամբուլ: Եհարի մեջը որ մտան՝ սրա՛ն, նրա՛ն հարցրին, թե. — Ձե՛ք գիտա էն-թափուր էժան քարվանսրա, դադ, էթանք վե գանք:

— Խի՛ շենք գիտա, — ասեցին, — հրե՛ն ֆլա՛ն տեղը, ֆլա՛ն մարզը դարըբանոց ա շինե, ո՞վ ասես՝ էթում ա վե գալի, ո՛նչ փող ա տալի, ո՛նչ դադ:

Թագավորին ու սառաֆին աղաք են անում, բերում էդ դարըբանոցը:

— Ղա՛րիբ ենք, — ասում են թագավորն ու սառաֆը, — չի՛նի մի տեղ տաք, սթար անենք:

— Խի՛ չինի, — ասում են: Բերում են սրանց մի օթախ տալի, որ իրանց հմար կենան:

Փռնչին թագավորին ու սառաֆին տենալու բաշտան՝ ալրիալը ճանանչում ա. համա ո՛ր ասես ձեն, ծպտոն չի հանում, ասում ա. «Տենամ սրա վերջն ի՛նչ ա ընում»:

Թագավորն ու սառաֆը հո, ո՛ր ասես, փռնչուն շճանանչեցին: Դե՛, ախար որդիան որդե. ո՞ւմ մտքով կանցկենար, որ թագավորի աղջիկը կգար Ստամբուլ, փռնչու գեյմ կմեներ, դարըբանոց բաց կաներ, նրանց ռաստ կգար:

Անցկացավ ըսենց մի օր, էրկու օր, իրեք օր, մախլասի՛ մի շաբաթ, օրեն մի օրը փռնչին բերեց ղոնաղլըդ սարքեց, թագավորին, սառաֆին ու կատեպանին (իրա մարդին)¹ կանչեց ղոնաղ: Դե նրանք էլ ի՛նչ պտի ասեին՝ ուրախ-ուրախ վե կացան, էկան: Փռնչին էս իրեքին ընե՛նց մի լավ քե՛ֆ, ընե՛նց մի լավ ուրախությո՛ւն շանց տվեց, որ էլ ասել չի ուզի:

Գլխները մի լավ տաքացավ գինուցը, փռնչին խոսք բաց արեց:

— Ի՞նչ մարդ եք, — հարցրեց, — ի՞նչ բանի հմար եք էկե ըստերանք:

Թագավորն ու իրա սառաֆը ջուղաբ չտվին, մնացին իրար էրեսի մոտիկ անելոն: Համա կատեպանը, որ տեհավ՝ սուա են կացե, ձեն, ծպտոն շեն հանում, ինքը էն գհիցը վե կացավ, մին-մին իրա զլխովն անցկացածը նաղլ արեց, ոնց որ ես ձեզ նաղլ արի. ասեց.

¹ Փակագծի մեջ դրված բացատրությունը ասացողինն է (Մ. Կ.):

— Ըսն'նց, ըսն'նց, ըսն'նց բան. էսքամ վախտ էլ ես աշխարհ-աշխարհ, երկրե- երկիր եմ ընկե, իմ կնկա հավարին եմ ման գալի:

Թագավորն էս որ լսեց թե չէ, էն դճիցը ձեն տվեց.— Տղա',— ասեց,— է'ն ¹ Թագավորը հենց ես եմ, որ կամ: Բաս որ ըտննց ա,— ասեց,— հախ ու նհախ իմ աղջիկը ես քեզանից կուզեմ, էլի դու խաբար կրլնես նրանից, մարդ չէ:

— Ես էլ Թագավորի սառաֆն եմ,— ձեն տվեց էն մեկել դճից սառաֆը,— ես էլ իմ տղեն կուզեմ քեզանից:

Նոր ըստե փռնչին (Թագավորի աղջիկը) ² մեջ ընկավ:

— Թագա՛վորի սառաֆ,— ասեց փռնչին,— դու քու տղեն ես ուզում, ընենց չի՞:

— Հա',— ասեց սառաֆը:

— Տղիդ ինչ ա՛րել են,— ասեց փռնչին,— տեղն ա. խի՞ էր ուզում Թագավորի աղջկանը սըպանի, որ վերջն էն օղիեն իրա գլուխը դար: էդ ասսու հալալ դատաստա՞նն ա,— ասեց,— որ էլ խոսք չունես ասելու.— Եննա Թագավորին հարցրեց.— Թագա՛վորն ապրած կենա,— ասեց,— դու էլ քու աղջիկն ես ուզում, ընենց չի՞:

— Հա',— ասեց Թագավորը:

— Կա՛ց,— ասեց,— էթամ բերեմ:— Գնաց իրա օթախը, փռնչու շորերը հանեց, աղջկա շորեր հագավ, գլուխը շինեց, կոկեց, զուգվեց, դարդարվեց՝ էկավ ընդե կաննեց:

Աղջկանը տենալու բաշտան Թագավորը մի դճից, տղեն մի դճից վազեցին, փաթթվեցին ճտովը, ուրախությունից լաց էլան, խոսք չէր գալի բերանները, որ խոսալին: Սառաֆը հո՛ մնացել էր էշ կըտրած, բերանը բաց սրանց մտիկ անելուն:

Նոր նստեցին Թագադան քե՛ֆ, ուրախությո՛ւն, ընչանք լիսվելիս կերան, խմեցին, ջա՛ն ասեցին, ջա՛ն լսեցին, իրար գլխով անցկացածը նաղլ արին, հին դարմանը ֆամուն տվին, դադդա՛ն, դաշդա՛ն, դե՛սից, դե՛նից ասեցին, խոսացին, մասլահաթ արին:

Սրանից դենը մի քանի օր էլ կացան Ստամբուլ, նոր ըստե ինչ ունեին-չունեին, հավաքեցին, կապտեցին, քոչ ու բարխանա արին, ճամփի Թագարեք տեհան, չորսով ընկան ճամփա՝ դպա իրանց երկիրը:

¹ Տղադիր տեքստում՝ էլմիածնա, ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

² Փակագծերի մեջ դրված բացատրությունը ասացողինն է (Մ. Կ.):

էկան, էկան, էկան, շատն ու քիչն աստոծ գիտա¹, հասան իրանց երկիրը²: Նոր ըստե թագաւորը բերեց իրա աղջկանը թագադան նշան դրեց տղի վրեն, պսակեց, օխտն օր, օխտը գշեր հարսանիք արեց: Էլ ինչ քե՛ֆ, ինչ ուրախութիւն, ինչ դաւի ու զուտնա՞, որ էլ հալ ու հեսար չկար:

Նրանք հասան ի՛րանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձե՛ր մուրազին:

¹ Տպագիր տեքստում հաջորդում է. «մի օր, էրկու օր, իրեմ օր, մի շաբաթ, էրկու շաբաթ, իրեմ շաբաթ, մախլասի մի ամիս», որը շնչված է բանահավաքի ձեռքով (Մ. Կ.):

² Տպագիր տեքստում՝ էջմիածին. ուղղումը բանահավաքինն է (Մ. Կ.):

